

Zdenko Čepič

PRED TEM: NASTAJANJE SLOVENSKE DRŽAVNOSTI PRED SAMOSTOJNO DRŽAVO

Izvleček

Avtor v članku esejistično obravnava vprašanje nastajanja slovenske države v »kratkem« 20. stoletju kot predhodnice samostojne in neodvisne Republike Slovenije. To dejanje, razumljeno kot razdružitev, je imelo pravno pa tudi politično izhodišče v samoodločbi kot načelu, na katerem je bila ustvarjena jugoslovanska država in na osnovi katerega je Republika Slovenija z njo pretrgala državnopravne vezi. Pregledno predstavi trikratno izvedbo samoodločbe kot načina vstopa Slovencev v okvir jugoslovanske države (1918, 1943/45) oziroma izstopa iz nje (1990/91). Vsaka od samoodločb je imela drugega nosilca, so pa po namenu in svoji vsebini med seboj vzročno povezane, saj je bila vsaka predhodna pogoj za uspešnost naslednje. Zlasti brez druge, na kateri je temeljila t. i. druga Jugoslavija (1943/45–1991), ne bi bilo tretje, s katero je bila leta 1991 ustanovljena samostojna in neodvisna slovenska država.

Ključne besede

Slovenija, osamosvojitev, samoodločba, ustava, Jugoslavija

Republika Slovenija je kot »samostojna in neodvisna država« nastala 25. junija 1991, ko je Skupščina Republike Slovenije sprejela Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. V »preambuli« tega pravnega akta, ki je pomenil in pomeni (!) »rojstni list« Republike Slovenije, slovensko »deklaracijo neodvisnosti«, je bilo povedano, da je bilo pri tem med drugimi razlogi za takšno določitev slovenskega parlamenta upoštevano dejstvo »da je bila Republika Slovenija država že po doslej veljavni ustavni ureditvi in je le del svojih suverenih pravic uresničevala v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji«. ⁸⁸ Povedano je bilo, da je bila Slovenija v jugoslovanskem okviru država, ki je imela svoje suverene pravice, in da je del teh prenesla na zvezno državo. Iz tega, kar je bilo zapisano v uvodu v Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, jasno izhaja, da se slovenska državnost ni začela s 25. junijem 1991, ampak da je takrat že obstoječa država Slovenija postala samostojna in neodvisna od Jugoslavije in da je Republika Slovenija prevzela »vse pravice in dolžnosti, ki so bile z ustavo Republike Slovenije in ustavo SFRJ prenesene na organe SFRJ«.

Ne glede na to, kdo ne verjame v razvoj ali pa v dialektiko (ni je treba nepotrebno enačiti z dialektičnim materializmom), je treba vedeti, da je nekaj bilo že pred tem slovenskim »velikim pokom«, pred osamosvojitvijo. Da je Slovenija že bila država, da je tisto, kar se je dogajalo v vsem obdobju druge Jugoslavije, vplivalo, pogojevalo domala vse glede nastanka samostojne in neodvisne slovenske države. Naj se sliši še tako »bogokletno«, nastanek samostojne slovenske države ni le posledica dogajanja v letih pred njenim nastankom, torej tistega dogajanja in celotnega političnega ter družbenega procesa, ki ga je mogoče označiti za demokratizacijo, v kateri je bilo dejavnikov te več in niso bili vsi iz t. i. opozicije (glede tega, kdaj je ta nastala kot organiziran dejavnik, je mogoče vprašanje, na katero bi »opozicionalci« odgovorili različno).

Slovenska država, Republika Slovenija, je nastajala vse »kratko« 20. stoletje. Za njo je bila slabega pol stoletja dolga pot državnosti, pred njo pa še nekaj desetletij poti do državnosti. Dejansko je bila pot do samostojne slovenske države dolga za celo t. i. kratko, Hobsbawmovo 20. stoletje, ki ga je na eni strani omejeval konec prve svetovne vojne, na drugi pa padec berlinskega zida, kar se časovno povsem ujema s časom jugoslovanske države. »Jugoslovansko obdobje« slovenske zgodovine je dalo možnost za korak v državno samostojnost.

Samostojna in neodvisna, od Jugoslavije osamosvojena država Slovenija ni nastala iz nič. Iz nič lahko namreč nastane le nič, zato se je treba zavedati, da

88 UL RS, I-3, 25. 6. 1991.

ima slovenska državnost svojo zgodovino, svoje zgodovinske izkušnje, svoje t. i. družbene in politične nosilce. Samostojna Republika Slovenija ni izraz revolucije, ampak evolucije njenega postopnega nastanka. »Nacionalna revolucija«, če je ta razumljena v smislu ameriške osvobodilne vojne za neodvisnost od Velike Britanije, se je namreč zgodila pol stoletja prej. Pot do države je namreč bila tesno povezana z dosego narodove emancipacije, s pridobitvijo enakopravnega položaja z drugimi narodi v Jugoslaviji, po tem, ko je slovenski narod iz naroda za sebe postal narod iz sebe tudi za druge narode. To pa se je zgodilo v času druge svetovne vojne, v njenih okoliščinah, ko je tekel tudi boj za to, da se staro ne vrne. Slovenija kot država je nastala v vojni, z vojaško dejavnostjo tistih, ki so se odločili za narodnoosvobodilni boj proti okupatorjem (prvenstveno proti njim, ko pa so se tem za ohranitev svojega političnega položaja pridružili tudi rojaki, pa tudi proti njim). Nastanek slovenske državnosti je povezan z osvobodilnim bojem v času druge svetovne vojne.

Glede vojne, ki jo imenujemo desetdnevna ali osamosvojitvena, pa velja povedati, da se Slovenija od Jugoslavije ni osamosvojila z vojno, vojsko in vojaškimi dejavnostmi, kar je sicer časovno sovpadalo z osamosvojitvijo, s pretrganjem ustavnopravnih vezi z jugoslovansko državo. Vojna ali vojaške dejavnosti, ki so sledile slovenski osamosvojitvi, so bile posledica tega, da je Republika Slovenija »izstopila« iz jugoslovanske države. To je želela jugoslovanska oblast preprečiti, pri čemer je za naloge, ki bi jih sicer morala opraviti policija, uporabila vojsko, da bi preprečila prevzemanje nadzora nad t. i. zunanjimi mejami Republike Slovenije, ker je te meje dojemala kot meje jugoslovanske države. Vojna ni bila vzrok za osamosvojitve, ampak njena posledica. Osamosvojitve je povzročila reakcijo bistvenega dejavnika države, od katere se je Republika Slovenija odlepila, odtrgala ali odcepila, tj. jugoslovanske vojske, ki je temeljno vplivala na jugoslovansko državo od njenega nastanka, konca leta 1918 dalje.

Pred Republiko Slovenijo je bila Republika Slovenija kot država v okviru federativne jugoslovanske države. S tem imenom, v njem ni bilo opredelitve političnega sistema, država je imela le oznako oblike vladavine, je nastopala sorazmerno kratek čas. Takšno ime je 8. marca 1990 dobila z ustavnim amandmajem na ustavo, sprejeto februarja 1974, ki ga je izglasovala še slovenska skupščina, izvoljena leta 1986, torej samoupravljaljska, delegatska, socialistična skupščina.⁸⁹ S tem amandmajem k slovenski ustavi, ki je sicer spremenil ime države, je bila Republika Slovenija v skladu z amandmajem s konca septembra

89 UL RS, 8-402, 16. 3. 1990.

1989 opredeljena kot »država, ki temelji na suverenosti slovenskega naroda in ljudstva Slovenije«. To pa je bilo glede države zapisano že tudi v ustavi Socialistične republike Slovenije, sprejeti 28. februarja 1974. V tej ustavi je bila Slovenija jasno imenovana država, medtem ko je bila v prejšnji ustavi, sprejeti 9. aprila 1963, opredeljena kot »državna socialistična demokratična skupnost«. ⁹⁰ V prvi ustavi Slovenije, takrat imenovane Ljudska republika Slovenija, pa je bila ta opredeljena kot »ljudska država republikanske oblike«. Vsekakor je Slovenija v vsem obdobju druge Jugoslavije ustavno imela status države. Glede tega je bil pomemben tudi razlog zanj, namreč sklicevanje na pravico do samoodločbe. To načelo oziroma ta pravica, katere sestavni del je tudi pravica do odcepitve in združitve z drugimi narodi, je bila tudi ustavna kategorija vseh slovenskih (tudi jugoslovanskih) ustav, ki so veljale v času druge Jugoslavije. Resda je bila ta temeljna pravica, na osnovi katere je sploh nastala druga, t. i. avnojska Jugoslavija, v nasprotju s prvo slovensko ustavo (bila je sploh prva v vsem zgodovinskem razvoju slovenskega naroda), ko je bila zapisana jasno, v nadaljnjih ustavah pa »skrita« v temeljnih načelih.

Samoodločba je bila v drugi Jugoslaviji ustavna kategorija. V prvi ustavi s konca januarja 1946 je bila ta pravica sicer najbolj jasno zapisana, in to kar v prvem členu, namreč da je Federativna ljudska republika Jugoslavija nastala »na osnovi pravice do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve«. ⁹¹ Pravica do samoodločbe kot izhodišče za nastanek federativne Jugoslavije je bila v vsem obdobju te države razumljena različno, zlasti glede njene »trajnosti«. Ali je to trajna pravica ali je le pravica za »eno uporabo«, torej za združitev. »Sporno« za tiste, ki so zagovarjali »omejeno uporabnost« pravice do samoodločbe, največ jih je bilo iz Srbije, je bilo dejstvo, da je nerazdružljivi del samoodločbe tudi pravica do odcepitve in združitve z drugimi narodi. To je bilo zanje moteče od vsega začetka druge jugoslovanske države, od nastajanja njene prve ustave ob koncu leta 1945 in na začetku leta 1946. Takrat je prišlo celo do spora glede tega, ali se bo pravica do samoodločbe, vključujoč pravico do odcepitve, v ustavi sploh omenila. ⁹² Prevladalo je stališče glavnega zagovornika samoodločbe kot trajne pravice Edvarda Kardelja in samoodločba je v jugoslovanskih ustavah dobila »trajno« pravico kot bistveno izhodišče oziroma pogoj za oblikovanje druge Jugoslavije. »Spornost« pravice do samoodločbe se je nato sicer pojavljala ob vsaki krizi jugoslovanske federacije, saj je bila ta pravica do odcepitve kot nerazdružljivi sestavni del pravice do samoodločbe

90 *UL SFRJ*, 14-209, 10. 4. 1963.

91 *UL FLRJ*, Ustava FLRJ 1945, 10-73, 1946.

92 Gabrič, Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji, str. 404-410, 426-433.

»trajno« sporna in nesprejemljiva za srbske politike. To se je pokazalo tudi ob zadnji krizi glede federativnosti Jugoslavije v osemdesetih letih 20. stoletja, ko se je ponovno pokazalo nasprotje, ki je sicer bilo stalnica druge Jugoslavije v zvezi z razumevanjem njene federativnosti, namreč vprašanje in uporaba centralizma na eni strani, na drugi pa razumevanje federativnosti z večanjem vloge in položaja držav, ki so tvorile federativno organizirano državo.

V vsem političnem dogajanju ob koncu slovenskega jugoslovanskega obdobja, ob koncu druge polovice osemdesetih let, ko je bilo vprašanje demokratizacije jugoslovanske države za Slovence tesno povezano z vprašanjem osamosvojitve, njenega načina in tempa, je bilo eno ključnih vprašanj tudi vprašanje glede samoodločbe. Ta je bila namreč ključ osamosvajanja in osamosvojitve Republike Slovenije.

Dvajseto stoletje, ki ga radi označujemo kot stoletje vojn, svetovnih vojn, je bilo v slovenski zgodovini tudi stoletje slovenske državnosti. Ta pa je v veliki meri povezana – vzročno-posledično – z vojnami, konkretno z obema svetovnima vojnama. Države izginjajo in nastajajo v vojnah, zaradi vojn. Slovenska državnost, kakršna je že bila v 20. stoletju, je nastala z vojno. Natančneje zaradi vojne. Druge svetovne vojne. Nastanek samostojne in neodvisne države pa je tudi povezan z vojno ali vsaj z vojaško dejavnostjo. Pri tem pa je bila vojna ali vojaško dogajanje, ki je sledilo osamosvojitvi Slovenije, posledica že izvedene osamosvojitve.

Pri tem, kako so vojne vplivale na slovensko državnost, kot se je ta kazala v 20. stoletju, kako so jo omogočale, ne gre toliko za vojaško dogajanje, ampak za politične razsežnosti vojn, saj jih te vedno vsebujejo. Med političnimi kategorijami, za katere je mogoče reči, da sodijo med posledice vojn, konkretno prve svetovne vojne, je samoodločba. Takšna, kot jo poznamo danes in se nanjo radi sklicujemo, je bila posledica političnega dogajanja v prvi svetovni vojni, posledica razpadanja države, v kateri smo Slovenci takrat bili. Gre za znane točke, ki jih je v začetku leta 1918 predstavil (v govoru pred ameriškim kongresom) predsednik ZDA Woodrow Wilson. Za Slovence in druge narode, ki so živeli v avstro-ogrski monarhiji, je bila pomembna deseta točka, ki je govorila o polni svobodi za avtonomni razvoj narodov v Avstro-Ogrski.⁹³

Vojna je tako dala možnost samoodločbi. To smo Slovenci v »kratkem« 20. stoletju uporabili trikrat. Dvakrat je bila povezana z vojno, s prvo in drugo svetovno

93 »Ljudem v Avstro-Ogrski, katerih mesto med narodi želimo videti zaščiten in zagotovljeno, je treba priznati prosto priložnost samostojnega razvoja.« = The people of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity to autonomous development. Gl. *Fourteen Points*, https://en.wikipedia.org/wik./Fourteen_Points.

vojno, tretjič pa je kot osnova za osamosvojitve od Jugoslavije povzročila vojaško dejavnost njene vojske in obrambno dejavnost slovenske vojske in policije. Vse samoodločbe so bile povezane z jugoslovansko državo. Prvi dve sta bili odločitvi za Jugoslavijo, za vstop Slovencev v skupno državo z drugimi južnoslovanskimi narodi, tretja pa za izstop iz nje ter za samostojno in neodvisno slovensko državo. Skratka, gre za državnopravne prelome, ki so bili izvedeni na osnovi pravice do samoodločbe v treh obdobjih: 1918, 1943/45 in 1990/1991. Vse tri samoodločbe so imele stične točke – v smislu povezanosti, vzročnosti in sosledja. Tretje samoodločbe ne bi bilo brez druge in te ne brez prve. V vsakem času je bila samoodločba uporabljena z drugim političnim nosilcem, tistim, ki je takrat predstavljal ljudstvo in narod. To pa ne pomeni, da se lahko zaradi političnih in ideoloških naklonjenosti do nekoga v nekem času katero dejanje samoodločbe izpusti ali celo odklanja, kot da ga ni bilo.

Samoodločbo je mogoče razumeti kot samoodločbo ljudstva, kar je pravzaprav njen izvorni pomen. Je zagotovilo za demokratičnost odločanja o politični ureditvi (demokracija: avtokracija), obliki vladavine (republika : monarhija). Pri tej samoodločbi, v kateri je poudarek na ljudstvu, gre za izražanje njegovih demokratičnih teženj v političnem in vsem družbenem dogajanju, medtem ko gre pri samoodločbi naroda za odločitve glede državnega okvira, v katerem želi ta biti, oziroma glede tega, s kom želi živeti v skupni državi. Gre za suverenost naroda med drugimi narodi. Ta samoodločba je bila tista, ki je oblikovala slovensko državno pripadnost v »kratkem« 20. stoletju in je bila osnova za dosego samostojne državnosti. Plebiscit o samostojni Sloveniji, ki je bil izveden decembra 1990 in je kot izraz volje volivcev v Sloveniji (torej ljudstva) pomenil legitimiteto za osamosvojitve, tj. za razdružitve, je imel (na glasovnici) jasno vprašanje: »Ali naj Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država?« Ljudstvo je odločilo glede svoje državnosti oziroma svoje države, v kateri želijo Slovenci živeti. Nihče ni spraševal o ureditvi te države. Samoumevno je namreč bilo, da bodo tovrstne spremembe v skladu s pogledi oblasti, da bodo sprejete po parlamentarnem postopku in da bodo takšne, kot jih želi parlamentarna večina.

Samoodločba, kot jo razumemo in sprejemamo kot način ustvarjanja narodove suverenosti in samostojnosti, je bila sredstvo za oblikovanje držav, v katerih smo Slovenci živeli, in države, v kateri živimo zdaj. Na osnovi samoodločbe, njenega načela in tudi prakse smo Slovenci dosegli svojo državnost.

Prvi učinek samoodločbe smo izkusili ob koncu in po koncu prve svetovne vojne. Prva samoodločba Slovencev v 20. stoletju je bila povezana z vstopom v

državo z drugima takrat priznanima južnoslovanskima narodoma, od katerih je eden imel svojo državo. Ta samoodločba, vprašanje je, ali je šlo za samoodločbo ljudstva ali samoodločbo naroda, je bila osnova za nastanek Države SHS kot jugoslovanske paradržave in nastanek Kraljevine SHS. Nosilka samoodločbe je bila stranka slovenskega političnega katolicizma – SLS – kot najmočnejša politična stranka na Slovenskem. Ta je s svojo politiko in odločitvijo glede vstopa v jugoslovansko državo, pogoji so ji bili sicer dani skoraj po načelu vzemi ali pusti, »popeljala« Slovence v »obljubljeno deželo«. Vsaj tako so si predstavljali, da jim bo združitev ali pridružitev prinesla predvsem pozitivne stvari. Koliko se je to uresničilo, je drugo vprašanje. Čeprav so že pogoji vstopa v jugoslovansko državo kazali, kako so to razumeli Srbi, njihova politika, ki je postavila pogoje združitve in od teh ni odstopala, je bila odločitev za Jugoslavijo jasna in tudi nujna. Takšne so bile namreč zgodovinske okoliščine. Manevrskega prostora za kaj drugega kot za »zedinitev« pod pogoji, kakršni so bili dani, ni bilo veliko. Do samoodločbe je prišlo po koncu prve svetovne vojne leta 1918. Slovenci s(m)o postali Jugoslovani. Po narodnosti in državljanstvu.

Šlo je za nastanek in oblikovanje jugoslovanske države, v kateri so Slovenci živeli brez svoje državnosti. Dejansko, formalnopravno, tudi brez svoje narodne samobitnosti in suverenosti. Zase so bili Slovenci sicer narod, za druge, glede na ustavno ureditev, pa ne. Bili so le pleme t. i. troedinega jugoslovanskega naroda. Ne glede na to pa je bila prva jugoslovanska država bistven pogoj za drugo jugoslovansko državo, nastalo na drugačnih osnovah, z drugačno samoodločbo po vsebini in praksi. Na prvo Jugoslavijo se danes zaradi njene politične ureditve, ki je imela osnovo v parlamentarni demokraciji (kako se je ta odvijala in zlorabljala, je drugo vprašanje) in v kateri je bil v veljavi kapitalizem, gleda pozitivno (za kar je razlog ideološki in ne stvaren, zgodovinski) in tudi kot na dobrodošel vzorec za slovensko »sedanjost«. Politične in gospodarske osnove te jugoslovanske države, v kateri smo Slovenci v prvem njenem imenu prispevali tudi svoje narodno ime, nismo pa se mogli razviti zaradi ustavnega centralizma in unitarizma, naj bi bile namreč enake. Demokratične. Vprašati pa se je mogoče, koliko je bilo v tej državi prave demokracije (formalna je bila). Glede na drugo Jugoslavijo, v kateri je bil monističen politični sistem, oblast so imeli komunisti, naj bi bila v tovrstnem razmišljanju glede demokratičnosti prva jugoslovanska država kljub dejstvu, da v njej Slovenci niso bili niti narod, kaj šele, da bi uspeli doseči kakršnokoli stopnjo državnosti, pozitivna zgodovinska izkušnja, medtem ko druga jugoslovanska država zaradi svojega političnega sistema naj to ne bi bila. Čeprav je ta druga Jugoslavija dala Slovencem možnost državnosti, države, kar so

lahko izkoristili za oblikovanje samostojne in neodvisne države. Glede slovenske državnosti ima druga Jugoslavija nedvomno večji pomen kot »demokratska« prva Jugoslavija. Prva samoodločba pa brez druge, tj. dejstva druge Jugoslavije, ni imela neposrednega vpliva na tretjo, tj. na osamosvojitve od Jugoslavije. Vmes je bilo namreč obdobje druge Jugoslavije, ki je bila glede oblike vladavine, politične ureditve in organizacije države povsem različna od prve. Do slovenskega naroda je bila bolj prijazna, saj so Slovenci bili priznani kot narod in so dobili svojo državo. Druga Jugoslavija je nastala na jasnem razumevanju in upoštevanju samoodločbe naroda kot načela, ki vsebuje tudi pravico do odcepitve in združitve z drugimi narodi.

Iz tega načela, na osnovi katerega je nastala druga Jugoslavija in bila federativno organizirana, je zato izhajala tretja samoodločba Slovencev v 20. stoletju, tista, ki je pomenila združitve od jugoslovanske države ter nastanek samostojne in neodvisne slovenske države. Načelo nastanka druge Jugoslavije in njena organiziranost, ustavna pravica do samoodločbe, sta bila namreč pogoja, ki sta omogočila osamosvojitve Republike Slovenije. To je upoštevala tudi Badinterjeva komisija, ki je za potrebe mirovne konference o Jugoslaviji razsodila, da je Jugoslavija razpadla in da pri tem ni šlo za odcepitev Slovenije od nje, ampak za združitve na osnovi samoodločbe kot jugoslovanske ustavne kategorije. Pogoj te združitve pa je bila predhodna združitve v t. i. novo, avnojsko Jugoslavijo, torej nastanek te države in zlasti način njenega nastanka, natančneje obnovitve. Druga Jugoslavija, avnojska, je nastala na osnovi upoštevanja samoodločbe.

Proces nastajanja slovenske državnosti v okviru političnih dejavnosti slovenskega osvobodilnega gibanja je dejansko potekal od jeseni 1941, ko je bil vzpostavljen Slovenski narodnoosvobodilni odbor kot oblastni organ, pa do imenovanja Narodne vlade Slovenije 5. maja 1945. V vsem tem procesu oblikovanja slovenske države je bil poudarek na oblasti. Na državni oblasti! Osvobodilno gibanje je na osnovi načela pravice do samoodločbe naroda, pogoj za to je bilo priznavanje narodov, ki so živeli v Jugoslaviji, vzpostavilo jugoslovansko državo kot federativno. Dejansko so narodi na temelju samoodločbe naroda vstopili v državno tvorbo, ki so jo tvorili oziroma so jo tvorile njihove države. Samoodločba naroda, njegova možnost oziroma pravica, da se odloči za državni okvir, v katerem bo živel, in za organizacijo države, pa je vsebovala tudi pravico do odločitve za izstop iz te države. To je pravica do odcepitve. Na osnovi takšnega razumevanja samoodločbe naroda je bila vzpostavljena in je delovala druga jugoslovanska država. Razumevanje in interpretacija samoodločbe, ki je pomagala vzpostaviti drugo Jugoslavijo, sta bila

sicer stalni vir sporov pravne in politične narave. Do nesoglasij je prihajalo zlasti zaradi t. i. konzumiranja oziroma porabljenja pravice do samoodločbe. To naj bi bilo po mnenju nekaterih, večinoma iz Srbije, mogoče uveljaviti le enkrat, po njihovem mnenju je bila uporabljena pri nastanku druge Jugoslavije kot federativno organizirane države. To vprašanje je postalo stalnica političnega življenja, saj se je pojavljalo ob vsaki krizi odnosov med narodi in njihovimi državami v Jugoslaviji. Te pa so bile precej pogoste.

Slovenska država je nastala v državi, ki je zaradi različnih pogledov nanjo, na njeno ureditev, natančneje na organizacijo, in tudi zaradi hotenj po prevladi enega naroda nad drugimi po petinštiridesetih letih svojega obstoja doživela zlom. Eden ključnih razlogov za to je bil v vračanju pogledov nanjo na njen začetek. Šlo je za vrnitev v čas »zedinitve«, ki so ga nekateri razumeli kot širitev Srbije, ne pa nastanek nove države. Vračanje v preteklost, sklicevanje nanjo ter pravice in zasluge iz minulih časov so se pokazali za slabo politično potezo, ki je temeljila na nerazumevanju ali le svojem razumevanju nastanka in obstoja jugoslovanske države. Pri nasprotnikih takšnih pogledov je to vzbudilo odzive, ki so se kazali v uveljavitvi pravice do samoodločbe in pravici do odcepitve. Na osnovi te je prišlo do tretje samoodločbe Slovencev. Ta pa je bila naperjena proti Jugoslaviji, bila je odločitev za Slovenijo kot samostojno državo.

Zanikanje pomena druge samoodločbe Slovencev je zato strokovno (zgodovinopisno, pravno) neresno. Zlasti pa to velja glede političnega stališča. Namen druge samoodločbe, ki je oblikovala drugo Jugoslavijo, je bil enak kot namen prve, s katero je jugoslovanska država sploh nastala. Oblikovati jugoslovansko državo, v kateri bodo imeli Slovenci svoje mesto, svojo vlogo in veljavo. Obstajala pa je razlika glede tega med prvo in drugo Jugoslavijo. Drugačna je bila organizacija države, kar je bila posledica upoštevanja pravice do samoodločbe, drugi pa so bili tudi njeni t. i. politični nosilci, ki so določali obliko vladavine in predvsem politični ter z njim povezani gospodarski sistem. Nosilci druge samoodločbe zdaj politično in ideološko ne odgovarjajo, saj je šlo v prvi vrsti za komuniste, kar pa ne sme pomeniti, da je treba njihov prispevek k oblikovanju slovenske državnosti, kakršno so vzpostavili v času druge svetovne vojne in ki je bila osnova oziroma kar pogoj za možnost tretje samoodločbe, zamolčati. Dejstvo, da je za drugo slovensko samoodločbo v 20. stoletju stala organizacija odpora slovenskega naroda proti okupatorjem in da je ta samoodločba glede samoodločbe naroda temeljila na pogledih komunistov glede reševanja t. i. nacionalnega vprašanja z vzpostavitvijo enakovrednosti in enakopravnosti narodov v jugoslovanski državi,

ne more zmanjšati pomena same samoodločbe in njenega rezultata. Ta pa je bil izražen v jugoslovanski državi, organizirani na federativnem načelu. Da pa je bilo to mogoče, je bilo treba pred tem doseči vzpostavitev slovenske državnosti. V času druge svetovne vojne je v okviru političnega delovanja osvobodilnega gibanja slovenski narod to dosegel. Dejansko je šlo pri tem za prvi izraz slovenske državnosti, slovenske države v vsem zgodovinskem razvoju slovenskega naroda in prostora, na katerem ta živi.

V sosledju slovenskih samoodločb, ki so na koncu pripeljale do samostojne in neodvisne države Slovenije, so pomembne vse tri. Ene ne bi bilo brez druge. Začetek je pogojeval konec. Nedvomno pa so bili z drugo samoodločbo, tisto iz časa druge svetovne vojne, ustvarjeni pogoji za tretjo. Tisto, s katero je Republika Slovenija postala samostojna in neodvisna država.

Viri in literatura

Čepič, Zdenko. Slovenija, Moja država: država in državnost v mislih in dejanjih slovenske politike: (dejstva in mnenja). V: Ferenc, Mitja, Jurij Hadalin in Blaž Babič (ur.). *Osamosvojitve 1991: država in demokracija na Slovenskem v zgodovinskih razsežnostih*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011, str. 5–36.

Ferenc, Tone. Oblikovanje slovenske (federalne) države 1941–1944. V: Grafenauer, Bogo, Ferdo Gestrin, Janko Pleterski, Sergij Vilfan in Darja Flere. *Slovenci in država: zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (od 9. do 11. novembra 1994)*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1995, str. 213–223.

Fourteen Pounts – *Wikipedia, the free encyclopedia*. Dostopno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Fourteen_Pounts (4. 7. 2016).

Gabrič, Aleš. Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v prvem povojnem obdobju = The national question in Yugoslavia in the immediate postwar period. V: *Jugoslavija v hladni vojni = Yugoslavia in the cold war. Zbornik z Znanstvenega posveta Jugoslavija v hladni vojni*, Ljubljana, 8.–9. maja 2000 = *The collection of papers at the Scientific Conference Yugoslavia in the Cold War*, Ljubljana, 8–9 May 2000. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino; Toronto: University = Ljubljana: Institute for Contemporary History; Toronto: University, 2004, str. 403–424, 425–448.

Godeša, Bojan. *Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.

Jović, Dejan. *Jugoslavija – država koja je odumrla: uspon, kriza i pad Četvrte Jugoslavije: (1974.–1990.)*. Zagreb: Prometej; Beograd: Samizdat B92, 2003.

Lusa, Stefano. *Razkroj oblasti: slovenski komunisti in demokratizacija države*. Ljubljana: Modrijan, 2012.

Milosavljević, Olivera. *Jugoslavija kao zabluda. Srpska strana rata: trauma i katarza u istorijskom pamćenju*, 1. Beograd: Samizdat B92, 2002, str. 87–116.

Perovšek, Jurij. *Samoodločba in federacija: slovenski komunisti in nacionalno vprašanje 1920–1941*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012.

Petranović, Branko in Momčilo Zečević. *Jugoslovenski federalizam: ideje i stvarnost*. Beograd: Prosveta, 1987.

Pleterski, Janko. *Država dveh domovin: historiografski premislek. Prispevki za novejšo zgodovino*, 53, 2013, št. 2, str. 161–173.

Pleterski, Janko. *Nacije, Jugoslavija, revolucija*. Ljubljana: Komunist, Državna založba Slovenije, 1986.

Ramet, P. Sabrina. *Tri Jugoslavije – izgradnja države i izazov legitimacije 1918.–2005*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009.

Repe, Božo. *Jutri je nov dan. Slovenci in razpad Jugoslavije*. Ljubljana: Modrijan, 2002.

Repe, Božo. *Milan Kučan, prvi predsednik*. Ljubljana: Modrijan, 2015.

Repe, Božo. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije*. 2. del. – Slovenci in federacija. *Viri 18*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2003.

Režek, Mateja. *Med resničnostjo in iluzijo*. Ljubljana: Modrijan 2005.

Self-determination – Wikipedia, the free encyclopedia. Dostopno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Self-determination> (4. 7. 2016).

Slovenska novejša zgodovina: Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, Inštitut za novejšo zgodovino, 2005.

Šnuderl, Makso. *Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 1949.

Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije. Beograd: Službeni list FLRJ, 1946.

Uradni list Ljudske republike Slovenije. Ljubljana: Službeni list, 1947.

Uradni list Republike Slovenije. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 1990, 1991.

Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije. Beograd: Službeni list SFRJ, 1963, 1974.

Uradni list Socialistične republike Slovenije. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list SRS, 1963, 1974.

Vodopivec, Peter. *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2002.

Vodušek Starič, Jerca. *Prevzem oblasti 1944–1946*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.

Zasedanje Ustavotvorne skupštine: 29 novembar 1945 - 1 februar 1946: stenografske beleške. Beograd: Izdanje Prezidijuma Narodne skupštine, 1946.